Plutarh din Cheroneea (46–cca 125), scriitor și filozof de seamă din timpul renașterii intelectuale grecești din a doua jumătate a sec. I și prima jumătate a sec. II, magistrat în orașul său natal, diplomat și preot al sanctuarului lui Apollo de la Delphi, a primit cetățenia romană și probabil a fost cooptat la conducerea provinciei Achaia. A călătorit mult în Grecia, Macedonia, Italia, Egipt și Asia Mică, atât pentru misiunile sale diplomatice, cât și pentru a ține cuvântări filozofice. Și-a fundamentat deopotrivă activitatea publică și pe cea de cărturar pe gândirea platonică. Opera lui Plutarh tratează îndeosebi chestiuni morale și religioase, iar principalele sale scrieri păstrate până în zilele noastre – *Viețile paralele ale grecilor și romanilor iluștri* și eseurile, discursurile și notițele grupate sub titlul generic *Moralia* – au marcat puternic cultura europeană modernă. Plutarh i-a influențat, printre alții, pe Erasmus, Machiavelli, Rabelais, Montaigne, Shakespeare, Bacon, Rousseau, Goethe, Schiller, Emerson și Foucault.

Această primă selecție din *Viețile paralele* va fi urmată în anul 2027 de o a doua, conținând viețile lui ALEXANDRU–CAESAR și DEMOSTENE–CICERO, și, mai apoi, de alte volume pregătite de aceeași echipă editorială.

Liviu Mihail Iancu, istoric al Antichității și arheolog clasic, studiază războiul în lumea greco-romană, producția metalurgică din vechime și colonizarea greacă a Mării Negre. A participat la cercetări arheologice la Histria, Caraburun și Popești-Argedava, în România, Olympia, în Grecia, și Labraunda, în Turcia. Doctor al Universității din București cu o teză în curs de publicare sub titlul *Archaic Greek Mercenaries from Mesopotamia and Egypt to the Western Mediterranean* și bursier al Școlii Franceze de la Atena și al École Pratique des Hautes Études de la Paris, este autorul a peste 40 de articole și studii științifice și numeroase recenzii apărute în publicații de specialitate din România, Marea Britanie, Franța, Turcia, Grecia, Austria, Belgia, SUA, Spania și Armenia.

Margareta Sfirschi-Lăudat a studiat filologia clasică la Universitatea din București, la École Pratique des Hautes Études, Paris V, și la Universitatea din Atena. Este doctor în filologie cu teza *Recherches sur l'infinitif et la proposition infinitive en grec homérique*. A publicat traduceri de antropologie greacă (M. Detienne și J.-P. Vernant, M. Delcourt) și a tălmăcit din *Anthologia Palatina* și din literatura neoelenă (G. Vizyinos, Y. Seferis). Predă limba greacă veche și modernă la Universitatea din București.

Ștefan Ivas este poet, clasicist și doctor în istorie cu o teză dedicată retorului grec Dion Hrisostomos. A tradus opere precum *Teatrul Hrotsvitei* și *Tălmăcirile la Psalmi* ale Fericitului Ieronim.

Gabriela Radu este conferențiar universitar la Universitatea de Vest din Timișoara, filolog clasic și traducător de texte greco-latine și medievale. A tradus, între altele, *Liber Manualis* de Dhuoda, prima traducere românească integrală a acestui text carolingian, precum și opere de Tertulian, Kekaumenos, Ioan Gură de Aur, Alcuin și Agapet Diaconul.

Vichi Eugenia Ciocani a studiat filologia la Universitatea din București și la Universitatea din Toronto, unde a susținut teza de doctorat *Virginity and Representation in the Greek Novel and Early Greek Poetry*. Activitatea sa academică cuprinde, de asemenea, articole de specialitate și diverse traduceri din literatura greacă și latină. Predă limbi clasice la Universitatea din București.

PLUTARH

VIEȚILE PARALELE
ALE GRECILOR ȘI ROMANILOR ILUȘTRI

*

TEZEU–ROMULUS
PERICLE–FABIUS MAXIMUS
ARISTIDE–CATO CEL BĂTRÂN

ANTOLOGIE

ÎNGRIJITĂ, ADNOTATĂ ȘI PREFAȚATĂ
DE LIVIU MIHAIL IANCU

TRADUCERI DE
MARGARETA SFIRSCHI-LĂUDAT
ȘTEFAN IVAS, GABRIELA RADU
VICHI-EUGENIA CIOCANI

HUMANITAS

Redactor: Dionisie Pîrvuloiu
Coperta: Angela Rotaru
Macheta: Manuela Măxineanu, Radu Gârmacea
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Bookart Printing

© HUMANITAS, 2026, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PLUTARH
Viețile paralele ale grecilor și romanilor iluștri / Plutarh;
trad. din greacă veche de Margareta Sfirschi-Lăudat (Tezeu),
Ștefan Ivas (Romulus), Gabriela Radu (Pericle, Fabius Maximus),
Vichi-Eugenia Ciocani (Cato cel Bătrân, Aristide);
ed. îngrij. de Liviu Mihail Iancu. – București: Humanitas, 2026 –
2 vol.
ISBN 978-973-50-9350-1
Vol. 1.: Tezeu–Romulus, Pericle–Fabius Maximus, Aristide–Cato cel Bătrân. –
București: Humanitas, 2026. – Conține bibliografie. – Index. –
ISBN 978-973-50-9351-8
I. Sfirschi-Lăudat, Margareta (trad.)
II. Ivas, Ștefan (trad.)
III. Radu, Gabriela (trad.)
IV. Ciocani, Vichi-Eugenia (trad.)
V. Iancu, Liviu Mihail (ed. îngrij.)
821.14

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

Studiu introductiv 7
În locul unor notițe istorice 27
Notă asupra traducerii 51
Lecturi suplimentare recomandate 53

TEZEU
(traducere de Margareta Sfirschi-Lăudat) 55

ROMULUS
(traducere de Ștefan Ivas) 103

Comparația dintre Tezeu și Romulus
(traducere de Vichi-Eugenia Ciocani) 153

PERICLE
(traducere de Gabriela Radu) 159

FABIUS MAXIMUS
(traducere de Gabriela Radu) 219

Comparația dintre Pericle și Fabius Maximus
(traducere de Gabriela Radu) 259

ARISTIDE
(traducere de Vichi-Eugenia Ciocani) 263

CATO CEL BĂTRÂN
(traducere de Vichi-Eugenia Ciocani) 309
Comparația dintre Aristide și Cato cel Bătrân
(traducere de Vichi-Eugenia Ciocani) 355

Indice de nume 363

NOTĂ ASUPRA TRADUCERII

Traducerea unei selecții a biografiilor pe care Plutarh le compune pentru câțiva dintre cei mai faimoși lideri politici și militari ai Antichității, prezentate în ordinea stabilită de *Catalogul lui Lamprias*, se adresează în primul rând publicului larg, pasionat de istoria și mitologia greco-romană, dar mai ales interesat de fundamentele morale pe care filozoful din Cheroneea le întrevede ca esențiale pentru succesul oamenilor de stat și, în general, pentru dezvoltarea unor caractere frumoase. Ea se vădea necesară după ce a trecut mai bine de o jumătate de secol de la traducerea integrală a *Vieților paralele* datorată lui N.I. Barbu, apărută în cinci volume la Editura Științifică (între anii 1960 și 1971). Nu doar că disponibilitatea acestor volume în format fizic este foarte redusă astăzi, dar chiar evoluția rapidă a limbii române, îmbogățirea cunoștințelor despre Antichitatea greco-romană și dezvoltarea perspectivelor filologice cu privire la Plutarh, precum și necesitatea corijării unor inexactități ale ediției amintite, atât în traducerea propriu-zisă, cât și în aparatul critic, fac dezirabilă înnoirea literaturii române cu o traducere proaspătă, fie ea și selectivă, a *Vieților*. Ea va fi, sperăm noi, și un imbold, și un instrument util pentru aprofundarea studiilor de specialitate ale filologilor clasici, istoricilor, politologilor și filozofilor din România, precum și pentru formarea studenților în aceste discipline.

Spre deosebire de precedenta traducere a *Vieților paralele* pe care am amintit-o, aceasta nu este opera unui traducător unic, ci rezultatul unui efort colectiv care a reunit șase savanți aparținând unor generații și unor școli diferite ale filologiei clasice românești, fiecare având propria sa perspectivă asupra felului în care ar trebui redat textul lui Plutarh publicului românesc din prima jumătate a secolului XXI. Cititorul are astfel șansa de a încerca registre lexicale și stilistice atât arhaizante, cât și foarte moderne, de a testa versiuni ce urmăresc îndeaproape fraza lungă și topica elastică a originalului grec ori, din contră, care încearcă să-l transpună cât mai aproape de limba română actuală, ce tinde către simplificare, de a pune în balanță precizia minuțioasă a redării cât mai fidele a fiecărui termen și prospețimea reproducerii mai libere și mai plastice a scriiturii lui Plutarh. O asemenea ofertă variată îi permite cititorului să se edifice

asupra propriilor sale preferințe și să guste pe deplin din plăcerile oferite de arta traducerii, apropiindu-l totodată de problemele fundamentale care o străbat și o tensionează.

Cu toate acestea, a fost necesar ca o oarecare uniformitate și consistență să fie păstrată, îndeosebi în redarea numelor proprii, în traducerea unor termeni specifici și tehnici, în reproducerea conceptelor latine originale pentru care Plutarh folosește termeni greci ș.a.m.d. Responsabilitatea uniformizării sub aceste aspecte i-a revenit unui al șaptelea specialist, format în sfera istoriei antice greco-romane și a arheologiei clasice, care s-a ocupat în același timp și de realizarea notelor explicative, unde a beneficiat, într-o măsură variabilă, și de sprijinul traducătorilor.

Notele explicative urmăresc să dea seamă cel mai adesea despre cine sunt personajele istorice la care se face referire în text, care sunt locurile desemnate de toponimele și hidronimele antice, să prezinte succint date despre instituțiile, obiceiurile și contextele istorice, fără de care o mare parte din semnificația informațiilor din biografii ar fi greu de înțeles de cititorul modern. Unele aspecte filologice și intertextuale sunt de asemenea incluse în note, pentru a înlesni studiul mai aprofundat al textelor, dar accentul pe ele este secundar. Pentru a înlesni și lectura individuală a unora dintre vieți, atunci când este necesar, notele de la o biografie anterioară sunt reluate în biografii ulterioare, deși cel mai adesea printr-o simplă trimitere numerică. Dată fiind adresabilitatea largă a acestei ediții, notele nu conțin trimiteri la lucrări de specialitate, dar o selecție a unor lecturi recomandate suplimentar pentru înțelegerea unor aspecte esențiale ale *Vieților* lui Plutarh este atașată în continuare.

Pentru realizarea acestei traduceri a fost folosit în principal textul grec stabilit de Robert Flacelière și Émile Chambry în ediția în cincisprezece volume publicată în colecția Budé, la Editura Les Belles Lettres, Paris, între 1964 și 1978. Au fost incluse însă uneori și sugestii din ediția îngrijită de Bernadotte Perrin, publicată în colecția Loeb, între 1914 și 1926. Pentru a înlesni lucrul academic, segmentarea capitolelor în subcapitole este cea din edițiile standard Teubner (1914–1939 și 1959–1980), preluată și în colecția Loeb, și cea mai des folosită pentru referințe la nivel internațional, inclusiv de către cercetătorii francofoni.

Transcrierea celei mai mari părți a numelor proprii grecești s-a făcut după următoarele convenții: η = *e*; θ = *th* (pronunțat *t*); κ = *c* (pronunțat în general *c*; κε și κι, transliterate pentru uniformitate *ce* și *ci*, trebuie pronunțate *che* și *chi*, conform pronunției originale din limba greacă), υ = *y* (pronunțat ca *u* francez sau ü german), φ = *ph* (pronunțat *f*); χ = *ch* (pronunțat *h*), ω = *o*, αι = *ai*, οι = *oi*, ου = *ou* (pronunțat *u*). Forme românizate au fost folosite doar atunci când ele au fost consacrate prin tradiție, de exemplu

Alexandru, Atena, Filip, Licurg, Lisip, Pericle, Teofrast, Tezeu. Convențiile se păstrează și pentru termenii în greacă amintiți în note ori în studiul introductiv, cu o singură excepție: κ din substantivele comune este redat în aceste cazuri drept *k*. În ce privește transcrierea numelor proprii latine, au fost folosite formele specifice ale acestei limbi, și nu cele care ar rezulta din transcrierea originalului grec, după regulile stabilite mai sus, de exemplu Aemilia, și nu Aimylia. Și aici au fost utilizate formele românizate prin tradiție, precum Marc Antoniu și Pompei, în locul originalelor latine.

Abrevierile folosite pentru referirile la autori și opere antice sunt cele incluse în ediția a patra a *Oxford Classical Dictionary* (2012), disponibile inclusiv online: https://oxfordre.com/classics/fileasset/images/ORECLA/OCD_ABBREVIATIONS.pdf.

Lecturi suplimentare recomandate

Din păcate, nu există în limba română studii de mare anvergură asupra lui Plutarh și a *Vieților paralele*, cu excepția textelor însoțitoare ale ediției apărute între 1960 și 1971, datorate lui N.I. Barbu. Prin urmare, cititorul interesat să aprofundeze studiul operei filozofului din Cheroneea și a biografiilor etice pe care le-a conceput este direcționat în continuare către unele scrieri fundamentale din literatura occidentală, altele decât excelentele ediții deja amintite din colecțiile Budé (Robert Flacelière și Émile Chambry) și Loeb (Bernadotte Perrin).

O folositoare introducere în cvasitotalitatea aspectelor referitoare la Plutarh și la opera sa este oferită de două volume colective relativ recent apărute, *A Companion to Plutarch* (coordonator Mark Beck, Wiley-Blackwell, 2014) și *The Cambridge Companion to Plutarch* (coordonatori Frances B. Titchener și Alexei V. Zadorojnyi, Cambridge University Press, 2023).

Ele se adaugă ca utilitate generală la două sinteze mai vechi, intitulate simplu *Plutarch*: cea dintâi, semnată de Donald Andrew Russell (Duckworth, 1973, republicată în 2001 la Bristol Classical Press), a doua datorată lui Robert Lamberton (Yale University Press, 2001). O a treia lucrare introductivă, de dată mai recentă, centrată în special pe conexiunea lui Plutarh cu filozofia, poartă același titlu simplu, fiind scrisă de Geert Roskam (Cambridge University Press, 2021).

Chiar și așa, rămâne de folos ca introducere generală și clasicul studiu „Ploutarchos von Chaironeia" al lui Konrat Ziegler – marele editor german al lui Plutarh – din *Realencyclopädie*, vol. XXI.1, 1951, pp. 636–962, apărut și ca volum de sine stătător în 1949, la editura Druckenmüller din Stuttgart.

Biografii mai detaliate ale lui Plutarh, zugrăvite pe fundalul larg și complex al poziției pe care o jucau elitele intelectuale grecești în Imperiul Roman în vremea Flavienilor și a primilor Antonini, sunt cărțile lui Jacques Boulogne, *Plutarque: Un aristocrate grec sous l'occupation romaine*, Presses universitaires de Lille, 1994, și Jean Sirinelli, *Plutarque de Chéronée. Un philosophe dans le siècle*, Fayard, 2000. Ele pot fi completate fericit cu volumul lui Christopher P. Jones, *Plutarch and Rome*, Oxford University Press, 1971, și capitolul 5, dedicat lui Plutarh și *Vieților paralele*, din monumentalul volum al lui Simon Swain, *Hellenism and empire: language, classicism, and power in the Greek world*, apărut la Clarendon Press, în 1996.

O introducere sintetică în studiul *Vieților paralele* este oferită de Alan Wardman, *Plutarch's Lives* (Paul Elek, 1974). În privința citirii *Vieților paralele* ca studii etice, semnificativ este mai ales volumul *Plutarch's Lives: Exploring Virtue and Vice*, semnat de Timothy Duff (Clarendon Press, 1999), ale cărui concluzii sunt dezvoltate prin examinarea relației dintre obiectivele etice urmărite și tehnicile narative folosite în acest scop de Chrysanthos Chrysanthou, în *Plutarch's Parallel Lives: Narrative Technique and Moral Judgement*, De Gruyter, 2018. În schimb, pentru raportul dintre morală și istorie în *Vieți paralele*, esențială este lucrarea *Histoire et morale dans les Vies parallèles de Plutarque*, de Françoise Frazier (Les Belles Lettres, 1996).

Pentru metodologia istorică pe care o folosește Plutarh, rămâne și acum folositor volumul *Plutarch's Historical Methods: An Analysis of the Mulierum Virtutes* (de Philip Stadter, apărut la Harvard University Press, 1965), iar pentru viziunea înțeleptului din Cheroneea asupra literaturii și pentru utilizarea ei în opera sa, cartea *Twinkling and Twilight: Plutarch's Reflections on Literature* (de L. Van der Stockt, apărută la Paleis der Academien, 1994).

Alte câteva volume importante de parcurs de către cei interesați de Plutarh și opera lui sunt cele care reunesc studiile punctuale ale unor savanți specializați în viața, concepția și scrierile filozofului din Cheroneea: Françoise Frazier, *Quelques aspects du platonisme de Plutarque: Philosopher en commun, tourner sa pensée vers Dieu*, Brill, 2020; Christopher Pelling, *Plutarch and History: Eighteen Studies*, Classical Press of Wales, 2002; Philip Stadter, *Plutarch and His Roman Readers*, Oxford University Press, 2014.

Comentarii extinse ale unora dintre viețile incluse în acest volum pot fi consultate după cum urmează: J.R. Hamilton, *Plutarch „Alexander": A Commentary*, Clarendon Press, 1969; Philip Stadter, *A Commentary on Plutarch's „Pericles"*, University of North Carolina Press, 1989; David Sansone, *Plutarch: Lives of Aristeides and Cato. With an Introduction, Translation and Commentary*, Liverpool University Press, 1989; Christopher Pelling, *Plutarch, Caesar. Translated with an Introduction and Commentary*, Oxford University Press, 2011; Andrew Lintott, *Plutarch's Demosthenes and Cicero*, Oxford University Press, 2013.

TEZEU

I [1] Așa cum în scrierile geografice, dragă Sosius Senecio[1], istoricii[2] înghesuie la marginea hărților tărâmurile ce scapă cunoașterii lor, însemnând în dreptul unora că „de-aici încolo se află numai deșerturi nisipoase, lipsite de apă și pline de fiare sălbatice“, ori „o mlaștină de nepătruns“, sau „ger scitic“, ori „mare înghețată“, tot astfel și eu, după ce am străbătut prin ilustrarea vieților paralele epocile ce se lasă cuprinse într-o expunere verosimilă și până la care poate pătrunde cercetarea istorică întemeiată pe fapte, aș putea prea bine să spun despre vremurile și mai îndepărtate: „cele ce urmează sunt întâmplări cumplite și năstrușnicii tragice[3], stăpânite de poeți și mitografi, și nu mai au vreo crezare ori deslușire“. [2] Întrucât însă am înfățișat povestea legiuitorului Licurg[4] și a regelui Numa[5], am socotit că n-ar fi

---

[1]) Quintus Sosius Senecio, senator roman din veacurile I-II d.Cr., ales consul de mai multe ori între 98 și 107, cunoscut în cercurile literare ale vremii și apropiat lui Traian și Pliniu cel Tânăr, a fost unul dintre prietenii cărora Plutarh i-a dedicat mai multe *Vieți* (*Tezeu*, *Demostene*, *Brutus*, *Dion*), precum și două tratate din *Moralia*. Ar fi murit în jurul anului 116 d.Cr., un *terminus ante quem* pentru compunerea acestor scrieri. [2]) Istoricii antici, precum Strabon, bunăoară, se îndeletniceau și cu studiile de geografie, în care cuprindeau totodată informații istorice, etnografice și de mitologie. [3]) Potrivite mai degrabă subiectelor mitice ale tragediilor. [4]) Întemeietorul legendar al celor mai importante instituții ale Spartei, trăitor, potrivit tradiției, în jurul anului 800 î.Cr. și având rolul de regent pentru un rege minor. Faptul că multe dintre măsurile sale legislative au fost adoptate cu certitudine mai târziu i-a făcut pe mulți savanți moderni să conteste istoricitatea sa. [5]) Numa Pompilius a fost al doilea rege legendar al Romei antice, după Romulus, un înțelept legislator politic și mai ales religios, care ar fi domnit între circa 715 și 673 î.Cr. Și istoricitatea sa este însă contestată.

deloc nepotrivit să coborâm mai înainte până la Romulus, odată ajunși deja cu istoria aproape de timpurile lui[1]. Întrebându-mă, așadar, precum Eschil,

> Acestui om potrivnic cine-i stă?
> Pe cine să-i opun, spre-a-i fi chezaș?[2],

mi se păru că întemeietorul măreței și slăvitei cetăți a Atenei[3] era pe potriva și se asemuia părintelui nebiruitei și preamăritei Rome. [3] Fie, dar, să putem supune fabulosul, limpezindu-l cu ajutorul rațiunii, și să-i dăm chipul istoriei! Iar acolo unde va sfida cu trufie faptul probabil și nu va încuviința nici o apropiere de adevăr, îi vom ruga pe cititori să ne fie binevoitori și să primească legendele străvechi cu îngăduință.

2 [1] Tezeu se dovedea, așadar, a împărtăși cu Romulus multe asemănări: deși amândoi erau născuți din uniuni nelegiuite și obscure, li se dusese faima că se trăgeau din zei, „ca doi războinici vestiți, cum o știm deopotrivă cu toții"[4], având, pe lângă vlagă, și înțelepciune. Dintre cetățile cele mai strălucite, unul ridică Roma, celălalt înființă Atena prin adunarea așezărilor laolaltă. Amândoi mai au în comun răpitul femeilor. [2] Nici unul

---

[1]) Se prea poate ca această prefață să fi introdus și perechea *Licurg – Numa*, apărută, probabil, împreună cu biografiile lui Tezeu și Romulus. [2]) Trimetru iambic, citat liber din tragedia eschiliană *Cei șapte împotriva Thebei* (Aesch. *Sept.* 435, 395–396), prin care Plutarh își îndreptățește alegerea lui Tezeu ca fiind egalul demn al lui Romulus, comparând-o cu episodul mitic al numirii celor șapte căpetenii tebane în frunte cu Eteocles, pentru a ține piept oștirii argiene conduse de cei șapte eroi, printre care și Polyneices, fratele aceluia, veniți împotriva cetății. Legenda aceasta aparține, totodată, temelor de propagandă politică ateniană, câtă vreme, potrivit tradiției, Tezeu pornește mai apoi cu război împotriva Tebei spre a face dreptate și a ridica trupurile luptătorilor argeieni căzuți lângă porțile tebane, cărora Creon, regele Tebei, nu le îngăduise înmormântarea. [3]) Printr-un *synoikismós* mitic, Tezeu ar fi unificat cele douăsprezece mari obști attice sub conducerea Atenei. [4]) Vers din *Iliada* (Hom., *Il.*, 7, 281), despre Aiax Telamonianul și Hector (tr. Dan Slușanschi, cu mici adaptări).

din ei însă nu scăpă de nenorocirea din casă și de vrajba stârnită printre ai săi, ci chiar și în ultimele clipe se izbiră de ura compatrioților lor, dacă slujește cumva adevărului istoric vreuna dintre tradițiile care par a fi mai puțin născociri tragice.

3 [1] Stirpea dinspre tată a lui Tezeu descindea din Erechtheus[1] și din băștinașii dintâi ai acestor tărâmuri, iar după mamă el se scobora din Pelops[2], cel mai puternic dintre regii Peloponesului, nu atât prin belșugul de bogății, cât prin mulțimea vlăstarelor sale. Căci Pelops își mărită multe fiice cu cei mai de seamă bărbați și își sădi mulți feciori împrejur la ocârmuirea cetăților. Unul dintre aceștia, Pittheus, bunicul lui Tezeu, ctitori Troizen[3], o cetate nu prea mare, dar el își câștigă pretutindeni renumele celui mai învățat și mai înțelept om din vremea sa. [2] Iar felul și forța acelei înțelepciuni erau, pare-se, atât de mari, încât Hesiod, folosindu-le mai ales în învățăturile din *Munci*, se bucură de o slavă deosebită. Și una dintre ele, zice-se, îi aparține lui Pittheus, anume: „Plată destulă prietenul aibă tocmită!“[4]

Acest lucru se află spus și de către filozoful Aristotel, iar Euripide, numindu-l pe Hippolytos[5] ciracul lui Pittheus cel sfânt[6], pune în lumină faima ce-l înconjura pe acela.

---

[1]) Rege legendar al Atticii și erou atenian, fiu al zeiței pământului, Gaia, cu Hephaistos, crescut de zeița Atena în templul său de pe acropola ateniană, care s-a numit apoi Erechtheion. A fost socotit totodată strămoșul mitic al atenienilor, care se declarau Erechtheizi, de unde și mitul autohtoniei lor, o altă temă predilectă a propagandei politice ateniene în perioada clasică. [2]) Erou mitic de origine anatoliană, fiul lui Tantalos și tatăl lui Atreus și Thyestes, rege al cetății Pisa, din preajma Olympiei. Potrivit unei legende etiologice, el a dat numele Peloponesului („Insula lui Pelops“) și a fost venerat la Olympia, iar cultul său a stat la baza întemeierii jocurilor olympice. [3]) Cetate din Argolida, în nord-estul Peloponesului, situată la sud-vest față de Atena, dincolo de Golful Saronic. [4]) Hes., *Op.*, 370. [5]) Fiul lui Tezeu cu amazoana Antiope sau Hippolyta, vezi, mai jos, cap. 28. [6]) În tragedia omonimă (Eur., *Hipp.*, 11).

[3] Se mai povestește că Egeu[1], dorindu-și copii, primi de la Pythia vestitul oracol prin care i se poruncea să nu aibă legături cu nici o femeie înainte de a sosi la Atena. Dar, cum i se păru că nu se arăta prea limpede acest fapt, Egeu, trecând prin Troizen, îi împărtăși lui Pittheus prezicerea zeului, care grăia astfel:

> Craiule peste noroade, piciorul ce iese din foale
> Nu-l dezlega înainte s-ajungi în cetatea Atenei![2]

[4] Fără a-i vădi tâlcul, Pittheus îl convinse ori îl amăgi să se-nsoțească în așternut cu Aithra. Unindu-se cu ea și pricepând că era fiica lui Pittheus, Egeu bănui că o lăsase grea, așa că își ascunse spada și sandalele sub o stâncă mare, în care se afla o scobitură tocmai atât cât să cuprindă cele puse acolo. [5] Îi dezvălui doar aceleia locul și-i ceru ca, de-avea să i se nască un fecior și, la vârsta bărbăției, avea să fie în stare să ridice stânca și să scoată cele lăsate dedesubt, să-l trimită la el cu acestea, fără știrea nimănui, ba chiar cât mai în taină față de toți. Căci strașnic se temea de Pallantizi[3], care unelteau împotriva sa și-l sfidau din pricina lipsei de odrasle, pe când copiii născuți din Pallas erau cincizeci. Și apoi Egeu plecă.

4 [1] Cum Aithra născu un fecior, unii spun că el fu numit îndată Tezeu, de la așezarea semnelor de recunoaștere, iar alții că primi numele mai târziu, la Atena, după ce Egeu îl recunoscu

---

[1]) Rege legendar al Atenei, fiul lui Pandion și tatăl lui Tezeu, la acea vreme însă fără moștenitori. Potrivit tradiției mitice, Marea Egee îi poartă numele, întrucât s-a aruncat în mare din deznădejde, crezând, din pricina pânzelor negre ale corabiei care se întorcea din Creta, că fiul său fusese ucis de Minotaur, când, de fapt, Tezeu, bucuros de biruință, uitase să schimbe velele; vezi mai jos, cap. 17 și 22. [2]) Oracol sub formă de enigmă pomenit de Euripide în *Medeea*, 674, 676, cu două posibile înțelesuri: un sens maritim, „a nu dezlega vâsla corabiei, poposind pe drumul către Atena“ sau o interpretare sexuală. [3]) Fiii lui Pallas, fratele lui Egeu, care încercau să-l detroneze pe acesta, după cum povestește Plutarh mai departe, în capitolul 12.

drept fiul său[1]. Crescut fiind de Pittheus, el avu ca îndrumător și dascăl pe un anume Connidas, căruia până astăzi atenienii îi jertfesc un berbec în ajunul sărbătorilor consacrate lui Tezeu[2], pomenindu-l și prețuindu-l mai îndrituit decât îi cinstesc pe Silanion și Parrhasios, cei care l-au zugrăvit pe Tezeu și i-au făurit statuia[3].

5 [1] Întrucât pe atunci era încă obiceiul ca băieții care treceau de vârsta copilăriei să meargă la Delphi și să-și închine pletele ca prinos zeului, ducându-se Tezeu la templu – și se spune că până în zilele noastre locul acela se numește Theseia –, își tăie doar părul din față, după cum zicea Homer că fac abanții[4]; și tunsoarea de acest fel fu numită de la el „theseană"[5]. [2] Abanții fură însă cei dintâi care își tăiară astfel pletele, nu învățând de la arabi, cum socot unii, nici imitându-i pe mysieni[6], ci pentru că

---

[1]) Etimologie populară, în greacă, a numelui *Theseús*, pornind de la radicalul *the-* al verbului *tithénai* „a pune", „a așeza", „a adopta": sunt folosite în text cuvintele *thésis* (așezarea spadei și a sandalelor) și *théstai*. [2]) *Theseia* era sărbătoarea ateniană desfășurată în cinstea lui Tezeu în luna Pyanepsion/Pyanopsion (15 octombrie–15 noiembrie), instituită pe vremea strategului Cimon, fiul lui Miltiades (476/475 î.Cr.), care, la îndemnul oracolului de la Delphi, a repatriat osemintele uriașe ale eroului, îngropate în insula Scyros, după spusele lui Plutarh în ultimul capitol al acestei *Vieți* (cap. 36). Momente ale acestei sărbători, printre care se numărau și întreceri gimnice, sunt descrise și explicate îndeosebi în cap. 22. [3]) Silanion, cel mai cunoscut sculptor portretist din secolul IV î.Cr., contemporan cu Lisip, specializat în arta bronzului, din a cărui operă s-au păstrat în copii mai târzii, printre altele, chipurile idealizate ale lui Platon și Sappho. Parhassios din Efes, secolul V î.Cr., unul dintre cei mai vestiți pictori ai Antichității, contemporan și rival al lui Zeuxis, era considerat un maestru al expresiei stărilor sufletești. Potrivit lui Plinius cel Bătrân (*Naturalis Historia*, XXXV, 69), pictura lui Tezeu împodobea Capitoliul, la Roma. [4]) În *Catalogul corăbiilor* din cântul II al *Iliadei* (Hom., *Il.*, 2.542: „Abanții cu cozi împletite pe spate", trad. Dan Slușanschi), acolo unde este precizat că luptători din neamul războinic al abanților au venit din insula Eubeea cu patruzeci de corăbii pentru a se alătura războiului împotriva Troiei. [5]) *Theseís („à la* Tezeu"). [6]) Popor din nord-vestul Asiei Mici, în partea asiatică a Turciei moderne. Cea mai strălucită cetate antică din Mysia a fost Pergamul.

erau războinici și se luptau de-aproape, fiind deprinși cel mai mult să-i înfrunte cu brațele pe vrăjmași, potrivit mărturiei lui Arhiloh din stihurile următoare:

> [3] N-au să se afle-n risipă, nici arcuri cu strunele-ntinse,
> Când va porni pe câmpii Ares năvala și nici
> Prăștii grăbite. Doar săbii izbi-vor în fapta de vaier.
> Numai așa se pricep lupta s-o dea și-s dibaci
> Cei ce țin cârma în Eubeea, vestiții războinici cu lancea.[1]

[4] Așa încât se tundeau, spre a nu-i putea prinde dușmanii de păr. Neîndoios, la fel gândi și Alexandru Macedon, zice-se, când le porunci generalilor să radă bărbile macedonenilor, de vreme ce, în bătălii, erau foarte lesne de apucat.

6 [1] Între timp, Aithra tăinui adevărata obârșie a lui Tezeu, iar Pittheus răspândi zvonul că s-ar fi născut din Poseidon. În fapt, locuitorii din Troizen îl cinstesc cu deosebire pe Poseidon, căci el este zeul ocrotitor al cetății, și lui îi închină, de asemenea, primele roade, având totodată tridentul întipărit pe monedele lor. [2] Ajuns flăcău, pe lângă tăria trupului, Tezeu dădea dovadă de vitejie și de un cuget neclintit în judecată și înțelepciune, așa că Aithra, ducându-l la stâncă și lămurindu-l cu privire la nașterea lui, îl îndemnă să scoată de-acolo însemnele părintești și să pornească pe mare la Atena. [3] El ridică stânca și o îndepărtă cu ușurință, dar refuză să meargă pe mare – deși era o cale sigură –, cu toate rugămințile bunicului și mamei sale. Căci era anevoios să purceadă pe jos la Atena, drumul fiind împânzit pretutindeni de primejdii din partea tâlharilor și a răufăcătorilor. [4] Întrucât

[1]) Arhiloh din Paros a fost unul dintre cei mai de seamă poeți lirici din secolul VII î.Cr., considerat deopotrivă întemeietorul poeziei satirice iambice, a cărui operă se păstrează numai în parte. Acest fragment compus în distih elegiac, incomplet (frg. 3, *PLG*, trad. Simina Noica), este semnificativ pentru ethosul militar grec din perioadele arhaică și clasică, în care la mare cinste se aflau doar armele pentru lupta de aproape, considerată singura onorabilă și virtuoasă.

vremurile acelea iviseră, pare-se, oameni uluitori și neosteniți în isprăvile brațelor și iuțeala picioarelor și strășnicia trupului, dar care nu se slujeau de această fire pentru un țel cuvenit și folositor, ci se desfătau cu o trufie nemăsurată și se bucurau de puterea lor cu sălbăticie și încrâncenare, stăpânind prin silnicie și nimicind tot ceea ce le ieșea în cale. Ei socoteau că oamenii cei mai mulți lăudau sfiala, dreptatea, egalitatea și omenia din lașitatea de a face rău și din teama de a nu fi nedreptățiți, dar că nici una dintre aceste virtuți nu li se potrivea celor în stare să aibă mai mult. [5] Pe unii dintre ei îi răpuse și îi stârpi Heracles în peregrinările sale, iar alții îi scăpară, ghemuindu-se de frică și furișându-se la trecerea lui, și nu fură băgați în seamă, în mișelia lor. Mai apoi însă, după ce Heracles fu lovit de necaz și, ucigându-l pe Iphitos[1], plecă în Lydia[2], iar acolo robi la curtea reginei Omphale[3] timp îndelungat, ca să-și ispășească pedeapsa impusă de el însuși pentru omorul săvârșit, în cetățile Lydiei domneau pacea deplină și liniștea, în vreme ce pe meleagurile Eladei relele își luaseră avânt și se dezlănțuiseră din nou, nefiind nimeni care să le împiedice sau să le stăvilească. [6] Într-adevăr, drumul spre Atena pentru cei care se porneau pe jos din Pelopones era primejdios de moarte, așa că Pittheus, povestindu-i lui Tezeu despre fiecare tâlhar sau răufăcător cum era și ce le făcea străinilor, se străduia să-l convingă pe acesta să meargă pe calea mării. Dar pe el, pasămite, îl mistuia și mai tare într-ascuns faima bărbăției lui Heracles și avea foarte mare prețuire pentru acesta, devenind un ascultător plin

---

[1]) Unul dintre argonauți, fiul regelui Eurytos al Oichaliei. Frate al Iolei și, pare-se, iubit al lui Heracles, Iphitos a fost aruncat de semizeu de pe zidurile cetății Tiryns, într-o clipă de furie. Legenda spune că Odiseu a ucis pețitorii Penelopei cu arcul dăruit de Iphitos. [2]) Ținut din vestul Asiei Mici, în Turcia de astăzi, la sud de Mysia, vestit prin bogățiile sale și mai ales prin regele său, Cresus, după înfrângerea căruia de către perși, în 546 î.Cr., Lydia devine satrapie a Persiei. [3]) Regină lydiană în robia căreia, la porunca unui oracol, Heracles a slujit vreme de un an, pentru a-și ispăși vina uciderii lui Iphitos. La sfârșitul robiei, Heracles a luat-o în căsătorie pe Omphale.